

Magyar kivándorlás Franciaországba a két világháború között

A magyarországi kivándorlásnak és a külföldi magyarságnak immár könyvtárnyi az irodalma, jóllehet, ennek tetemes része publicisztika és brosúra, vagyis a vándormozgalmat statisztikai és szociológiai elemzésére csak kevés alkalmas. A műfajok arányainak illetően eltérése a tematika terén is jól érzékelhető. A kiadványok zöme ugyanis az Egyesült Államokba irányuló kivándorlással, illetve az ottani magyarság életkörülményeivel foglalkozik, alig szentelve figyelmet Európának. E jelenség különösen a két világháború közötti korszak esetében szembetűnő, amikor – az amerikai bevándorlási kvóta megszorításával – éppen Európa, jelesül Franciaország vette át az első számú munkaerő-felvető „piac” szerepét. Határait 1921–1930 között 3 millió bevándorló lépte át, köztük 30–70 ezer magyar. Mi indokolja hát, hogy társadalomtudósaink, bár észlelték, sőt olykor regisztráltak is e változást, arányainak, és ezen belül a franciaországi magyarság lélekszámának felmérésére mindmáig oly kevés kísérletet tettek? A lehetséges magyarázatok közül most csupán hármat emelünk ki: a vándorlás jellegének megváltozását, a magyar és a francia statisztikák hiányos és ellentmondásos voltát, továbbá a trianoni döntés értelmében elcsatolt területek magyarságának alig körvonalazható vándormozgalmát.

*

Az első világháborúval elcsúszott kivándorlási hullám többé-kevésbé tiszta képlete az 1920-as évekre jelentősen módosult. A gazdasági okokból tartósan külföldre távozók mellé felsorakoztak az ún. vendégmunkások és az időszaki munkavállalók is, továbbá mindazok, akik a levert forradalmakban játszott szerepük miatt kényszerültek menekülni. Az emigránsok (e fogalom alatt kizárólag a politikaiakat értjük) az évek múlásával egyre nagyobb számban kényszerültek a munkássorsvállalására, amiben elsősorban a bethleni konszolidáció, valamint a növekvő megélhetési gondok játszottak szerepet. Ugyanakkor a munkanélküliség elől menekülőket, illetve az anyagi gyarapodás és az ezzel együtt járó társadalmi felemelkedés

ményében távozók mind politikusabbá formáltak a francia munkásosztály bérharcai, céljaik elérésének nehézségei és az ottani helyzet változatlan-sága.¹ E szerepmódosulás majdhogynem mérhetlenné tette a határokon oda s vissza áramló tömeget. Az emigránsok érthetően illegálisan távoztak, így számukról a Statisztikai Hivatal semmilyen, a követség és a Belügyminisztérium pedig csak hozzávetőleges képet kaphatott. Legtöbbjük a befogadó országban is hasonlóképpen tartózkodott, feje felett a kiutasítás állandó veszélyével. Bevándorlónak csak abban az esetben minősítették, ha munkavállalási engedélyt kapott. Ellenkező esetben – feltételezve, hogy valódi tartózkodási engedéllyel rendelkezett – az idegen népességről készült statisztikák rovatai tüntették fel, amelyek összestáták a különböző indokból és időtartamra érkezőket. A kommunista vagy szociáldemokrata pártba belépő, valamint a szakszervezetekben tevékenykedő kivándorlók egy része a visszavándorlás során „vesztett el” a statisztika számára. Az internálást és az egyéb hatósági megtorlást elkerülendő, ugyanis hamis vagy láttamozatlan útlevelel, esetenként illegálisan tért haza. Már ez az egy momentum is megmagyarázza, hogy miért tükröznek oly eltérő képet a két ország statisztikái.

A célországokként regisztrált kivándorlás megbízhatóságát tovább csökkenti az a tény, hogy sokan nem közvetlenül, hanem több országot érintve érkeztek Franciaországba. Így például az emigránsok, akik Bécsből és Berlinből települtek át 1922–23-ban. A kivándorlók zömét kitevő bányászok pedig időnként Belgiumban is vállaltak munkát, és az sem volt ritkaság, hogy az Amerikából hazafelé tartók évekre megálltak az 1920-as évek elején még nyitott kapujú Franciaországban, mint ahogy az sem, hogy sokan éppen ezt az országot választották ugródeszkaül az egyre jobban bezárkózó Amerika felé.²

¹ Pécsi Anna: Magyarok a franciaországi forradalmi munkásmozgalmakban. 1920–1945. Bp., 1982. 7–9. old.

² A Földgömb, 1937. 5. sz. 180. old.

A megközelítő pontosságú számbavétel alapvető feltétele, hogy mind a kibocsátó, mind pedig a befogadó ország államközi szerződésben rögzítse a ki-, illetve bevándorlás mértékét, összetételét és feltételeit. Természetesen Magyarország is erre törekedett, amikor 1919–1920-ban első ízben tárgyalta 100 ezer munkás franciaországi foglalkoztatásáról. A kormány próbálkozásai azonban rendre zátonyra futottak azon a francia rendeleten, amely mindennemű kereskedelmet megtiltott a vele nemrég még hadiállapotban levő országok polgáiraival.³ De mert Franciaország csaknem 2 millió munkaképes embert veszített a világháborúban, pótlásukra, valamint szétrombolt iparvidéke helyrehozatalára mégis kénytelen volt igénybe venni az egykori központi hatalmak munkaerő-feleslegét. Szegdörösükre toborzó ügynököket küldött, akik elsősorban Nord és Pas-de Calais megyék bányászkolóniáinak benépesítésén szorgoskodtak. E módszer mindkét fél részére ellenőrizhetetlenné tette a vándorlást. Maguk a franciák is kénytelenek voltak be-

ismerni, hogy a határaikra munkaszerződés nélkül érkezők közül évente mintegy 50 ezernek sikerült elkerülnie az ellenőrzést.⁴ A magyar belügyi szervek az útlevél kiállításának megszigorításával igyekeztek kordában tartani az egyre jobban elharapódzó kivándorlást, különösen az 1920-as évek második felében, amikor a világgazdasági válság Franciaországban is éreztette a hatását. A 183.417/1926. BM. számú rendelet például kimondta, hogy két hónapnál hosszabb időre csak azok kaphatnak útlevélet, akik bemutatják a francia Munkaügyi Minisztérium által engedélyezett munkaszerződésüket. Ez azonban csak fékezte, de meg nem állította az illegális kivándorlást, amelyet a vízumhamisítók tucatjai is elősegítettek.

A kivándorlók számbavételekor nem tekintetünk el a szomszédos államok vándormozgalmainak vizsgálatától sem. Nemcsak azon közismert tény okán, hogy a trianoni döntés értelmében a magyarság egyharmada rekesztődött a határokon túlra, hanem elsősorban azért, mert Magyarország

A különböző nemzetiségek létszáma Franciaországban

Év	Össz. ezer főben	Magyar		Csehszlovák		Román		Jugoszláv	
		fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1921	1417	630	0,04	6 000	0,38	12 535	0,80	5 737	0,37
1926	2430	13 805	0,59	33 000	1,41	13 000	0,56	–	–
1931	2890	19 731	0,68	20 055*	0,69	–	–	–	–
1936	2500	30 000	1,20	45 000	1,80	25 000	1,00	15 000	0,60

*Csupán az 1927–1931 között Szlovákiából Franciaországba vándoroltak

A magyarországi kivándorlók és visszavándorlók száma

Évek	Kivándorolt*			Visszavándorolt**		
	Összesen	Európába	Francia o.-ba	Összesen	Európába	Francia o.-ba
1925	3519	2903	–	309	–	–
1926	5856	4950	–	400	–	–
1927	5586	4773	–	555	–	3015
1928	5504	149	30	767	–	2500
1929	9937	2548	1655	624	–	14
1930	6249	1782	1027	813	–	59
1931	1583	189	64	1212	–	75
1932	799	119	19	2215	763	377
1933	847	51	18	1422	554	179
1934	909	29	4	1687	1114	616
1935	1110	21	8	1439	963	609
1936	1080	46	5	990	584	323
1937	1533	85	20	485	238	52
1938	1610	101	9	233	130	33
1939	2135	96	6	178	82	14
1940	1161	35	–	152	136	26

*1928-ban 1147, 1929-ben 276, 1930-ban 307, 1931-ben 127 kivándorlóról nem készült részletes adatgyűjtés.

**Részletes adatgyűjtés csak 1932-től készült. Az 1927–1931 közötti adatok részlegesen, a határország nyilvántartásai alapján lettek meghatározva.

1920-ban éppen azokat a területeket veszítette el, amelyek a megelőző évtizedekben a kivándorlás hagyományos bázisait jelentették. Hogy a tárgyalandó korszakban beszélhetünk-e még ennek továbbéléséről, arra nézve csak kevés és fenntartásokkal kezelendő kapaszkodó áll rendelkezésünkre. Homályosítja a képet például az a módszer, amelyet a cseh és a román, csehszlovák és jugoszláv statisztikák külön nemzetiségként regisztráltak a zsidóságot, hogy a magyarság arányát ily módon is csökkentik. Romániában például az 1926–1931 között kivándorolt 68 410 személy közül mindössze 3,9% volt román, szemben a 25,4% zsidóval és a 10,7% magyar nemzetiségűvel.⁵ Hasonló időszakban Szlovákiából a csehszlovák statisztika alapján 93 760 kivándorlót tartott nyilván, amelyből a túlnyomó többség, 70,4% szlovák volt, míg a magyar csupán 9,6%, a zsidó pedig 1,6%.⁶ Jugoszláviából 1921–1924 között 45 659 személy vándorolt ki. Ezek 13,9%-a, vagyis 6346 fő volt magyar.⁷ Az 1924–1926-os években ez az arány 18,5%-ra változott a 15 989 főt kitevő kivándorlás átlagához mérve, míg a németeké 22,5%, a szerbeké, horvátoké és a szlovéneké 51,7% volt.⁸ Ausztriából csak igen hiányos adatok állnak rendelkezésünkre, amelyek szerint az 1925-ben kivándorolt 4627 személy 12,9%-a az elcsatolt Nyugat-Magyarország területéről származott. Ez az arány 1928-ban 32,0%-ra emelkedett.⁹ Természetesen az adatok valóságértéke csak igen nehezen állapítható meg, de a szörványos statisztikai közlések így igazolják azokat az állításokat, amelyek szerint nagyszámú utóállambéli magyar szóródott szét a világ minden tájára. Számbavételük már csak azért is fontos, mert a legtöbb statisztika, így a francia is, csupán állampolgárságuk, s nem pedig nemzetiségük szerint regisztrálta őket.

Ugyancsak gondos vizsgálatot igényel annak megválaszolása is, hogy vajon mi készítette e területek magyar nemzetiségű iparosait és földműveseit lakóhelyük elhagyására. A hazai szakirodalom és publicisztika tudni véli, hogy e jelenség két legjelentősebb motivációja a kényszerkivándorlás és a dezindusztriálás volt.¹⁰ Anélkül, hogy tagadnánk e tényezők meglétét, a kor nacionalista hevületeinek ismeretében le kell szögeznünk: az utóállamok magyarságának kivándorlása csak részben – és eddig még ismeretlen mértékben – magyarázható a fent említett kényszerekkel, hiszen az általánosan ható készlettel rájuk éppen úgy neheztedek, mint más nemzetiségű honfitársaikra.

Hiányosak az adataink arra nézve is, hogy a szomszédos államok magyarsága hol vállalt munkát. Csúpan Csehszlovákiából állnak rendelkezésünkre részletes kimutatások, amelyek szerint a Szlovákiából 1926–1931 között kivándorló 93 760 személyből 23 348, vagyis 21,7% választotta Franciaországot. Közülük 2003 volt magyar nemzetiségű.¹¹ Romániából csak halmozott, nemzetiségi megoszlás nélküli adatokat ismerünk, az 1922–1924 között kivándorolt 27 354 személyről csupán annyit tudunk, hogy közülük 637 fő,

2,3% kereste fel Franciaországot.¹² Hasonló a helyzet Ausztria esetében is. A francia statisztikák szerint 1921-ben 2000, 1926-ban pedig 5000 osztrák élt Franciaországban.¹³

Mint a bevezetőből is kiderült, hivatalos és munkásmozgalmi forrásaink 30–70 ezer főre becsülik a franciaországi magyarság létszámát. E nagyfokú bizonytalanságban – az elmondottakon kívül – a magyar statisztikai feldolgozás módszerei is vétkesek. Hiszen például, amikor a Nemzetgyűlés 1923. július 11-i ülésén már 20 ezer magyar munkás franciaországi megtelepedéséről beszéltek, s ugyanakkor a párizsi követség további népes csoportok, napi 80–100 fő érkezését jelezte, a statisztikai kiadványok alig érzékeltették e folyamat méreteit.¹⁴ A Belügyminisztérium csak 1928. január 1-én léptette életbe a 183338 sz. rendeletet, amely a kivándorló nyilvántartását a rendőrkapitányok, illetve a községi jegyzők kezébe, a határőrségébe helyezte, lehetővé téve ezzel, hogy a kivándorlók nemének, korának, felekezeteinek és foglalkozásának feltüntetésével egyidejűleg a célország is rögzíthetővé váljék.

Hogy a kontinentális vándorlások méreteit miért nehezebb meghatározni, mint a tengeren túliakét, a lehetséges okok között önkényesen ki ragadtattak is jól érzékeltek. Már pusztá felsorolásuk is jelzi azokat a feladatokat (további források feltárása és elemzése stb.), amelyek megoldása közelebb vihet minket egy valóságjobb és következtetések levonására alkalmasabb kép kialakításához.

Nagy Csaba

³ Georges Mauco: Les étrangers en France. Paris, 1932.

⁴ Pécsi i. m. 13. old.

⁵ R. A.: Románia kivándorlási statisztikája. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 9. sz. 746–748. old.

⁶ Thirring Gusztáv: Az elcsatolt Felvidék újabb kivándorlási mozgalmái. Magyar Statisztikai Szemle, 1933. 2. sz. 72–90. old.

⁷ Ferenczi, I.–Willcox, W. F. (eds.): International Migrations, I. New York, 1929. 883. old.

⁸ Kivándorlás. Közgazdasági Enciklopédia, III. k. 467. old.

⁹ Nagymagyarország, 1929. május 1. 24. old.

¹⁰ Gaál Jenő: Kényszerkivándoroltatás. Bp., 1925. 14. old. Külföldi Magyarország, 1924. január 26. 8. old. Nagymagyarország, 1928. október 1. 12–13. old.

¹¹ Thirring i. m. 76. old.

¹² Ferenczi, I.–Willcox, W. F. i. m. 876. old.

¹³ Hollós István: Nemzetközi bevándorlás és település Franciaországban. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 9. sz. 738. old.

¹⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1923. XIV. köt. 31. old. PI Arch. 651 f. 2/1924–sz. n. 3.

Nagybalogi (Gömör m.) ház 1870-ből (Czente Zoltán felvétele)

Ára: 6 Ft

1984/2

HONISMERET

Szentkúti (Vas m.) parasztház (Móser Zoltán felvétele)